

Vida Mikšytė

SOFIJOS TYZENHAUZAITĖS PASLAPTIS

/Biografinė radijo drama apie pirmąją istorinės Lietuvos rašytoją,
rašiusią prancūzų kalba/

Veikėjai ir atlikėjai

Sofija Tyzenhauzaitė, po santuokos tapusi Šuazel de Gufjė /Choisseul de Gouffier/-
Oktavijus Šuazelis de Gufjė, jos vyras-
Ignotas Tyzenhauzas, tėvas-
Marija Tyzenhauzienė, motina-
Rusijos imperatorius Aleksandras I ir jo krikštasūnis, Sofijos sūnus Aleksandras-
Prancūzijos imperatorius Napoleonas-
Aleksandras Diuma, tėvas, rašytojas-
Keli vyriški ir moteriški balsai.

/Salone skamba paskutiniai M.K.Oginskio polonezo „Atsisveikinimas
su tėvyne“ fragmentai. /

SOFIJA:

Eina 1844- ieji.

/Plojimai. Tylūs susižavėjimo atodūšiai: Nuostabu... Tėvynės ilgesys... ir
aš jaučiu... ir pan./

SOFIJA:

Už suteiktą laimę dalyvauti nuostabiame polonezų vakare norėčiau padėkoti poniai Valevskai. Jos maloniai paprašyta, šįvakar jums skaitysiu keletą ištraukų iš savo istorinio romano „Halina Oginskaitė arba švedai Lenkijoje“. Tai savotiška mano šeimos kronika. Visas šio romano turinys pagrįstas XVIII a. pradžios tikrais įvykiais. Jų fone - Halinos Oginskaitės ir jauno švedų pulkininko Teodoriko Tyzenhauzo meilės istorija. Švedams puolant Platelių pilį, Halina žūsta ežero bangose. Jos mylimasis visa tai mato, bet yra bejėgis pakeisti jiems skirtą likimą. Apie Haliną romane rašau, kad ji „mokėjo pabrėžti lyties ir kilmės vertę. Buvo tvirtos sielos: tokios moterys vadinamos drąsiomis. Jos iš tikrųjų yra stiprios moterys. Bet tas charakteris, pridėjus dar labai gyvą vaizduotę, jos amžiui nebūdingą protą, kai reikėjo ginti savo idėjas, jos jausmai, žadinę savarankiškumą, galėjo pastūmėti ją ištrūkti iš siauro laimės rato, kurio, atrodo, pakanka moterims. Iš prigimties ji buvo gera ir tikrai gailiatinga. Tų savybių dėka suprato savo pareigą ir mėgo, vertino išmintingus patarimus bei tiesą. Jei Halina nebuvo tobula, tai tik todėl, kad niekas šiame pasaulyje negali toks būti. Mandagi, švelni, geranoriška, ji lyg kerai švelnindavo tai, ką sunkus jos dėdės charakteris galėjo sugadinti privačiame ar viešajame gyvenime. Ji buvo lyg debesį skrodžiantis saulės spindulys.“ Po pertraukėlės skaitysiu toliau.

/Plojimai. Skamba polonezas./

DIUMA:

Grafiene, jūs puikiai skaitote, o rašote kaip laisva, nepriklausoma moteris.

SOFIJA:

Dėkoju, mesjė. Tokia dabar ir jaučiuosi, ypač po vyro mirties.

DIUMA:

Atleiskite už netaktą, ne tai turėjau galvoje. Priimkite mano užuojautą.

SOFIJA:

Grafą Oktavijų išlydėjom į dangiškąjį gyvenimą prieš pusantrų metų...

DIUMA:

/iškilmingai/ Esu ištikimiausias jūsų, grafiene Sofija Šuazel de Gufjė, gerbėjas.

Pamenate, mane jums pristatė anądien kunigaikštienė operoje. Aleksandras Diuma.

Rašytojas. Gal žinote tokį?..

SOFIJA:

Ne tik žinau, bet ir skaičiau... Pastaruoju metu nebesuspėju – jūs leidžiate knygą po knygos.

DIUMA:

Atleiskite man, grafiene, už įžūlumą - visą vakarą jus stebėjau...

SOFIJA:

/pralinks mėjusi/ Pastebėjau, mesjė, kad jūs mėgstate stebėti.

DIUMA:

Taip, ypač moteris. Bet ar tai nuodėmė? Juk jos pats gražiausias ir paslaptiniausias Dievo tvarinys.

SOFIJA:

Aišku, matėte kaip susigraudinau - tai vis tas nenumaldomas ilgesys. Kai pagyvenu čia, Prancūzijoje, imu ilgėtis Lietuvos, kai ilgiau užsibūnu Platelių ar Vilniuje, veržiuosi atgal. Čia klimatas švelnesnis.

DIUMA:

Grafiene Sofija, jūs esate daug žavesnė, nei galėjau įsivaizduoti. Dabar suprantu, kodėl Rusijos imperatorius Aleksandras Pirmasis buvo pametęs galvą dėl jūsų!

SOFIJA:

Mesjė, imperatorius be g a l v o s nebūtų laimėjęs karo prieš genialųjį karvedį Napoleoną.

DIUMA:

Manau, jie buvo vienas kito verti priešininkai.

SOFIJA:

Jei Napoleonas būtų buvęs toks pat geras politikas, koks buvo didis karvedys, pasaulis būtų priklausęs jam. Deja, jis mokėjo nugalėti, bet nemokėjo pasinaudoti pergale. Jis įnirtingai kovėsi su likimu, nes pats sau buvo priešas.

DIUMA:

Jūsų moterišką žavesį puošia protas ir kuklumas. Unikalus derinys. Neveltui apie jus sklinda legendos, kad pats Napoleonas pasidavė jūsų kerams.

SOFIJA:

O! Prancūzijoje itin lengvai kuriamos įvairiausios legendos apie moterį ir ypač moterį rašytoją. Na, kad ir Žorž Sand. Išvydę ją su pypke, vyriškom kelnėm žmonės kraustosi iš proto...

DIUMA:

/valiūkiškai, pašnibždom/ O gal ne be pagrindo tos legendos kuriamos? Nuo vaikystės esu įkyrus, atleiskite... Ar tiesa, kad Napoleonas ketino ištekinti jus už sau artimo žmogaus ir atsivežti jus į Prancūziją, arčiau savęs?

SOFIJA:

/nusijuokia/ Kaip gaila, pasirodo, praleidau puikią progą pagyventi egzotiškoje Šv. Elenos saloje! Šatobrianas rašė, kad ten Napoleonas atrodė nepaprastai didis, kai “buvo Vandenyne ir žmonių baimės kalinys”.

DIUMA:

Sklido kalbos, kad labiau už poniją Valevską jus...

SOFIJA:

Smalsumas - gero rašytojo bruožas. Mesjė, jūs žinote, kad imperatorius buvo nunuodytas, prieš mirtį jis vos ištarė: “Prancūzija, Armija, Žozefina”. Deja, tarp šitų trijų jo mylimųjų mano vardui vietos neatsirado. /šiek tiek ironiškai, atleidžiai/ Žmogaus vaizduotė, juolab rašytojo, - beribė lyg dangus. /valiūkiškai/ Beje, ar tik ne mūsų bendras pažįstamas Aleksandras Diuma rašė, kad viskas šiame pasaulyje didinga ir gražu tik iš tolo? Ir kad mūsų istorija rašoma tik dviem žodžiais: trokšti ir gailėtis.

DIUMA:

Jūs nuovoki... Aš trokštu... Na, noriu...

SOFIJA:

/mintyse/ Ir ko gi nori tas mielas ir ekstravagantiškasis Diuma!? Jo kreoliškos juodos akys žibėte žiba... Teisybę sakė kunigaikštienė: jam negana neseniai paimtos į žmonas gražiosios aktorės, jis lyg vijurkas toliau sukasi aplink kiekvieną sijoną, /nusijuokia/ ir net tavo, Sofi, pragyvenusį keletą Prancūzijos sosto dinastijų, du Rusijos carus. Negi iki šiol vis dar esi medus prancūziškoms musėms, kaip dievagojosi Narbonos grafas prieš...o... jau, prieš trisdešimt metų.

DIUMA:

Noriu jūsų, grafiene Sofija, atsiprašyti: aš jus apiplėšiau, apvogiau...

SOFIJA:

Argi?... Bet aš kol kas nieko nepasigedau...

DIUMA:

Kalbu apie jūsų nuostabiuosius “Atsiminimus apie imperatorių Aleksandrą”. Rašiau “Fektavimo mokytoją” ir man reikėjo Sankt Peterburgo vaizdų. Tai aš iš jūsų sėmiausi išminties, nesikuklindamas perrašiau ištisas pastraipas.

SOFIJA:

Tai buvo mano jaunystės prisiminimai apie tuos didžiuosius Europos valdovus ir įvykius. Jie pakeitė pasaulį, žmonių likimus... Laikas skandina užmarštyje tai, kas nėra verta atminties ir suteikia amžinumą didiems dalykams. Nuo tų įvykių praėję dešimtmečiai paveikė ir mano vertinimus. Apie tai dabar ir rašau savo knygoje, kurią pavadinsiu “Reminiscensijos”.

/XIX a.pradžios garsai Vilniaus Didžiojoje gatvėje, važiuoja karios, vežikų šūksniai: duokite kelią ... Jo Didenybė imperatorius.../

SOFIJA:

Ėina 1812 metai. O man – dvidešimt antrieji.

/rašo/ Moteris garbinga išliks tik tuo atveju, kai apie ją niekas nekalbės... Kaip tai - niekas nekalbės? Ką tuomet, filosofe Perikli, pasakytumėte apie mergelę Žana D'Ark? Apie ją nenustoją kalbėti jau kelis šimtmečius.

TYZENHAUZAS:

/santūriai/ Nuo ankstyvo ryto mieste didžiulis sujudimas, o jaunoji grafaitė Sofija nežinia kuo užsiima.

SOFIJA:

Dabar diskutuoju su senovės graikais. Ar jūs, tėve, nemanote, kad kai kurios jų sentencijos yra pasenusios?

TYZENHAUZAS:

Aš manau, kad neverta jaunai grafaitei kiauras dienas vis rašyti, kankintis.

SOFIJA:

Tėve, jūsų praminta “tuščia kopūsto galvelė” vos išmokusi rašyti ėmė “linksmintis kurdama”. Patikėkite, rašydama nesikankinu. Kartais su mergele Žana D’Ark klausausi paslaptinių balsų, ant arklių kartu joju į žygį... Jūs matėte, kaip aš pašėlusiai šuoliuoju....

TYZENHAUZAS:

Taip, jūs “kazokas”, nenurimsite, kol nenusisuksite sau galvos.

/šaltai/ Abejoju, dukra, ar verta jums taip linksmintis. Mane glumina ir tas jūsų nepraeinantis noras rašyti. Pasižaidėte ir gana. Laikas pagalvoti apie rimtesnius dalykus.

SOFIJA:

Apie juos ir galvoju, tėve. Man neduoda ramybės viena paslaptis. Gal ją atskleidę, žmonės kurtų visai kitokį pasaulį.

TYZENHAUZAS:

Vėl apie Mėnulio karalystę? Laikas išaugti iš tų vaikystės svaichiojimų.

SOFIJA:

Tėve, o jūs pabandykite ją įminti: koks daiktas pasaulyje yra ilgiausias ir trumpiausias, greičiausias ir lėčiausias, smulkiausiai dalijasi ir plačiausiai tęsiasi, mažiausiai paisomas ir labiausiai apgailimas, be ko niekas negali įvykti, kas naikina visa, kas menka, ir gaivina visa, kas didu?

TYZENHAUZAS:

Vėl užsiimate niekais, Sofija. Jaunai, puikiai išsilavinusiai grafaitei, seniai sakiau, - laikas galvoti apie rimtesnius dalykus. Aš nusprendžiau – bus geriau, jei jūs išvažiuosite iš Vilniaus. Atvyksta Rusijos imperatorius Aleksandras, ir gal neribotam laikui.

/Vieniši moters žingsniai parke, čiulba paukščiai./

SOFIJA:

Kokia ramybė Taujėnų dvaro parke. Jau savaitę svečiuojusi pas grafą Marikonį ir jo žmoną – pagal kilnę kunigaikštytę Radvilaitę. Velykos šais metais ankstyvos ir šaltos. Praėjusią naktį atvyko kurjeris su žinia – Jo Didenybės kelionei turi būti parengta keturiasdešimt pakaitinių arklių, mat, vizituodamas Ukmergės pulkus, jis gali užsukti ir į dvarą. Dvare didžiulis sujudimas, lyg žaibas vienas po kito skrieja kurjeriai, generolai, adjutantai...

/ Arklių kanopų, važiuojančių karietų garsai, kareivių šūksniai, vėliau šnabždesiai: Atvažiavo, žiūrėkit... Rusijos imperatorius Aleksandras... pan./

ALEKSANDRAS:

Man labai nesmagu, kad nuostabiame Taujėnų dvare gražiai pasipuošusių damų akivaizdoje vilkiu uniforminiu redingotu.

SOFIJA:

/mintyse/ Ir tai viskas? O kur imperatoriaus regalijos? Negaliu įsivaizduoti valdovo, vilkinčio redingotu. Tačiau nusivylimas trunka tik akimirka. Aš negaliu nuo imperatoriaus atitraukti akių: jis akinamai gražus, jam trisdešimt penkeri, bet atrodo jaunesnis, nors jo šviesūs plaukai kiek išretėję. Veidas žavingas, atviras, džiugus, protingas, o mėlynų akių žvilgsnyje sugauni nepaprastai subtilią šypseną.

O, Sofi... tuomet tu nežinėjai, kad sutikai vyrą, mylintį m o t e r i s, ne be reikalo pramintą Gundančiuoju. Tada nė nenutuokei, kad tavo gyvenimas iki paskutinio atodūsio bus susietas su juo.

ALEKSANDRAS:

Mielos damos vėl vargo puošdamosios dėl manęs, o aš vakar buvau labai nevalyvas, nes nemaniau, kad atsidursiu tokioje puikioje draugijoje.

SOFIJA:

/mintyse/ Girdite – Jo Didenybė šiek tiek pagyrūniškas...Bet impozantiškas ir tobulai gražus, kai uniformuotas, su regalijomis ir juosta.

/Mišios rusų koplyčioje, skamba darnūs giedančiųjų vyrų balsai./

SOFIJA:

/mintyse/ Violetinės besiplaikstančios mantijos, aukso kryžiai ant aukštų kepurių...Atvykę net iš Peterburgo imperatoriškosios koplyčios giedoriai... Dieviškos mišios su dar dieviškesniu giedojimu... Imperatoriaus deimantinė monograma, joje imperatoriaus motinos ir jo žmonos Jelizavetos inicialai. Ir visa tai skirta man? Negaliu patikėti, kad man suteikta tokia garbė.

/Giedorių balsai/

ALEKSANDRAS:

/pusiau rimtai, pusiau žaismingai/ Grafe Tyzenhauzai, atleiskite už šį mano netikėtą vizitą. Jei jūs nesisėsite, aš taip pat stovėsiu. Ir gana ilgai, kol nepapasakosiu jums, kaip buvau priimtas Taujėnų dvare. Jūsų miela dukra Sofija bus liudininkė.

TYZENHAUZAS:

Tikiuosi, Jo Didenybei buvo pareikšta nuolanki pagarba.

ALEKSANDRAS:

Apgailėstauju, bet ten mane priėmė ne kaip seną pažįstamą, ar ne taip, panele Sofija?

SOFIJA:

Jūsų Didenybe, pažadu – čia aš būsiu paklusnesnė negu Taujėnuose.

ALEKSANDRAS:

Grafe, jūs įsivaizduojate, aš prašiau: užmirškite imperatorių, dėl jo nesivarginkite, bet visi šokinėjo aplink ir net vakare nėjo ilsėtis.

SOFIJA:

Buvo tik devynios, ir man išsprūdo, kad Jo Didenybė gal laiko mus kaimietėmis.

ALEKSANDRAS:

Ne, aš nelaikau, bet manau, kad kaimiečiai labai išmintingai elgiasi anksti guldami. Ar pamenate, grafaite Sofija, ko dar jūsų prašiau?

SOFIJA:

Kad nesikeltumėme ryte per anksti, tačiau mes su pussesere Dorotėja surizikavome...

ALEKSANDRAS:

Ir naktį visai nemiegojote?

SOFIJA:

Praplepėjome, nes bijojome atsikelti per vėlai, kai jūs jau būsite išvykęs...

ALEKSANDRAS:

Seniai taip smagiai bevakarėjau... Ypač malonu, kai leidžia man pabūti tik žmogumi. Tada aš toks laimingas! Norėčiau, kad jūs aplankytumėte mane Peterburge. Kodėl jūs tylite, grafaite Sofija? Mano kvietimas jūsų nevilioja?

SOFIJA:

/nedrąsiai/ Na... Būtų didelė šventė.

ALEKSANDRAS:

Mes pasistengtume jus priimti kaip įmanydami geriau. Bet dabar, aišku, ne laikas, neramu... Mano ketinimai taikūs, esu tvirtai nusprendęs nepradėti karo veiksmų, trokštu tik laimės kenčiančioms savo tautoms.

TYZENHAUZAS:

Jo Didenybe, mes apgailestaujame, kad dabartinė situacija neleidžia piliečiams parodyti viso uolumo, visiems gerai žinoma, kad Jo Didenybė nori būti savo tautos tėvu.

ALEKSANDRAS:

Stengsiuos pateisinti jūsų pasitikėjimą. Beje, ar žinote, aš jau esu Vilniaus pilietis, nes iš generolo Benigseno nusipirkau Zakretą.

/Muzika./

SOFIJA:

Aplankau ponią Benigsen Zakrete, kurį mano tėvas vadina "mažuoju Versaliu". Čia statoma garsioji salė pokyliui. Visi tie pasiruošimai šventei man nekelia nė menkausio džiaugsmo. Labiau nei linksmybes mėgstu melancholiją: mėgautis nuostabių gamtos vaizdu, vienatve, savo mintimis... Kodėl daugeliui mielesnis šurmuly, kodėl tiek daug žmonių bijo mąstyti? Kodėl aplink tiek daug tuštybės? Žinau, iš kur atsirado ir ta pagarba man: juk mane aplankė Jo Didenybė. Mane jis visiems labai giria, o tėvas, be menkausio kuklumo nuima pagyrų derlių. Aš – udivitelna! Nežinau, kas tai. Tuštybių tuštybė... Tačiau juntu, kad tėvo požiūris į mane pasikeitė.

/Muzika./

TYZENHAUZAS:

Sofija, ar girdėjote naujieną?

SOFIJA:

Kokią?

TYZENHAUZAS:

Jūs gi žinote - aš neblogai nusimanau statybose, todėl architektą Šulcą buvau įspėjęs, kad jis nepakankamai giliai įleidžia į žemę kolonų pagrindus. O jis man - ne, grafe Tyzenhauzai, viskas bus gerai, stogas sujungs kolonas. Ir še tau...

SOFIJA:

Ir kas gi atsitiko, tėve, nespės pastatyti iki pokylio?

TYZENHAUZAS:

Šiandien galerija sugriuvo. Gerai, kad ne per pokylį – būtų žuvęs imperatorius Aleksandras, jo generolai ir Lietuvos diduomenės žiedas, įskaitant ir jus, brangioji Sofija.

SOFIJA:

Gaila, ponas Šulcas labai malonus žmogus.

TYZENHAUZAS:

7.

Bet nesumanus architektas, vis išgirsdavai: sugriuvo tai jo skliautas, tai nuvirto sienos gabalas.

SOFIJA:

Ir kas jam dabar bus? Reiks atlyginti nuostolius?

TYZENHAUZAS:

Šulcas nubėgo skandintis į upę, ant kranto rado jo skrybėlę. Mat, pabijojo, kad bus įtartas sąmokslu prieš imperatorių. Vis dėl to pokylis įvyks. Gerai išsimiegokite, dukra, ir pasitenkite gražiai atrodyti. Ateisiu pažiūrėti, kaip jums tinka naujoji suknelė ir mano dovanoti papuošalai.

/Kariškių orkestras groja polonezą./

ALEKSANDRAS:

Mieloji Sofija, pagaliau aš šoku su jumis. Tik etiketas privertė mane pirmąjį šoki paskirti poniam Benigsen. Šįvakar jūs pati gražiausia, visa, kas čia švyti, jūs užtemdote.

SOFIJA:

Man reikėtų turėti daug tuštybės tuo patikėti, Jo Didenybe.

ALEKSANDRAS:

Turiu pripažinti, kad tai ne pati geriausia jūsų kalba, grafaite Sofija.

/Polonezą keičia mazurka.

Toliau Aleksandro ir Sofijos dialogo nuotrupos perauga į svaigulyje sakomas žodžius./

ALEKSANDRAS :

Labiausiai iš šokių mane gundo mazurka...su jumis...

SOFIJA:

Nedrištu jums pasakyti...

ALEKSANDRAS:

Patikėkite slapčiausias savo mintis man...

SOFIJA:

Šis šokis per daug lengvabūdiškas Jo Didenybei...

ALEKSANDRAS:

Kai aš šoku su jumis, miela Sofija, užmirštu, kas esu...

SOFIJA:

Jūs mane norite išpaikinti...

ALEKSANDRAS:

Bet jūs verta ne tik gražiausių žodžių...

SOFIJA:

Tiek komplimentų kaip gyva nesu girdėjusi..

ALEKSANDRAS:

Negalima išpaikinti dėl grožio. Nuo komplimentų jums dar svaigs galva, miela Sofija...

/Iš lėto tyla muzika./

SOFIJA:

Vakaras toks ramus Zakrete, kad žvakės lauke negęsta. Prie imperatoriaus prieina adjutantas ir kažką pašnibžda jam į ausį. Mes šokame toliau. Kitą rytą sužinau –

Napoleonas persikelia per Nemuną su šešiais šimtais tūkstančių karių. Taip linksmai prasidėjo didinga mūsų amžiaus tragedija.

/ Skamba žmonių balsai: Vivat! , Mūsų išgelbėtojas jau čia..., tolumoje girdisi prancūziškos dainos/

TYZENHAUZAS:

Sofija, nuo šiol virėjas atsisako gaminti mums žuvį ir vėžius.

SOFIJA:

/liūdnei/Kodėl? Juk jų pilna upėje.

TYZENHAUZAS:

Neužuodžiate smarvės? Tuoj pajusime ir čia... Rusai sudegino visus sandėlius ir malūnus. Kadangi kavalerijai trūksta pašaro, arklius šeria birželio mėnesį nukirstais javais. Arkliai krenta kaip musės, ir tas gaišenas meta į upę.

SOFIJA:

Liūdna visa tai, tėve, girdėti...

TYZENHAUZAS:

Municipalitetas su vėliavomis įteikė miesto raktus imperatoriui Napoleonui. Mane vis dažniau apninka abejonės – kokie jo tikrieji ketinimai? Nors daug kas mane įtikinėja, kad mums verta eiti paskui Napoleoną, kad reikia kurti naujas kuopas...

SOFIJA:

Jei bent rusentų viltis atgauti Tėvynę. Bet kokio ta viltis!?

/mintyse/ Sofi, tu tik vėliau suprasi, kad valdovų politika nepanaši į Evangelijos mokymą. Šioje nedidelėje knygoje telpa visi įstatymai, moralės ir teisingumo principai. Joje skelbiama, kad neišvengiamai kaip paprasti mirtingieji bus teisiami šio pasaulio teisėjai, kuriems užkrauta atsakomybės už tautas našta. Vergas, baudžiauninkas neturi tėvynės. Kodėl jis turėtų lieti kraują už žemę, kurią laisto savo prakaitu ponų naudai? Ir ką galėjo Tadas Kosciuszka su saujeleje narsuolių? Ar feniksas atgims kada iš savo pelenų?

/Rūmuose groja orkestras, sargyba sušunka: Imperatorius!..

Susirinkusieji: Tegyvuoja imperatorius! /

SOFIJA:

Mažas storas žmogus žalia uniforma, su iškirpte ant krūtinės, balta liemene, apsuptas maršalų, praskrido man prieš akis kaip kulka. Iš tos egzaltacijos, kurią Napoleonas tau, Sofi, kėlė prieš keletą metų, kai jo valia nulėmė Lenkijos likimą, nieko neliko. Nuo tada, kai viltys ėmė virsti iliuzijomis, Napoleonui neliko vietos jaunystės svajose. Žmonių gyvybių ir kraujo kaina pirkti šlovę, kad patenkintum savo karines ambicijas? Tai žema ir niekinga!

/Rūmuose nuvilnija šurmuly: Ką ji sau galvoja? Tyzenhauzaitei pasimaišė... Ateiti su monograma.. Aš jos nebepažįstu, ji ne mano dukterėčia... ir pan./

NAPOLEONAS:

Kokį apdovanojimą nešiojate, grafaite Tyzenhauzaite?

SOFIJA:

Rusijos imperatorių freilinų apdovanojimą.

NAPOLEONAS:

Tai jūs – Rusijos dama?

SOFIJA:

Ne, turiu tik pasižymėjimo ženklą.

NAPOLEONAS:

Imperatorius Aleksandras jums buvo labai malonus.

SOFIJA:

Taip.

NAPOLEONAS:

Jūsų brolis tarnauja lengvojoje kavalerijoje?

SOFIJA:

Turiu du brolius, bet jie dar netarnauja.

/Muzika./

NAPOLEONAS:

Malonu, kad jūs, grafe de Šuazeli, pasiprašėte pas mane audiencijos.

ŠUAZELIS:

Pamaniau, jei neprisistatysiu didžiajam imperatoriui Napoleonui, galiu likti nesuprastas...

NAPOLEONAS:

Ar imperatorius Aleksandras tikrai nori pats vadovauti kariuomenei? Tai gerai tokiam senam kareiviui, kaip aš. Būčiau vengęs pralieti kraują, bet jis mane privertė – nesilaikė Tilžės sutarties. Kodėl jo kariuomenė taip staiga atsitraukė?

ŠUAZELIS:

Be abejonės, ji buvo nustebinta Jūsų Didenybės greito žygiavimo.

NAPOLEONAS:

Greito? Nieko panašaus, dėl maisto stygiaus praradome daug laiko. Mėsa žygiuoja kartu su kariuomene, bet duonos reikia susirasti. Jūs turbūt stebitės mano aplinkos prabanga? Prancūzams reikia spektaklio. Aš taip sakydavau savo uošviui, Austrijos imperatoriui, kai jis stebėdavosi. Paprastumas negali tikti iškilusiam kareiviui, nors jis tinka paveldėjimo teisę turinčiam valdovui. Beje, ar jūs patikėtumėte, kad derybų su imperatoriumi Aleksandru metu buvau priverstas iškelti sosto paveldėjimo klausimą. Paveldėjimo teisė geriau nei abejotina rinkimų sėkmė. Ar ne tiesa?

/Katedroje laikomos mišios Te Deum/

SOFIJA:

/tyliai meldžiasi/ Mano Dieve, visada saugokite Aleksandrą! Tegul Apvaizda savo jėga, išmintimi ir patarimais padeda jam mūšyje. Apsaugokite jo protą nuo pergalės svaigulio, tokio pavojingo valdovams ir tokio žalingo tautoms, apšvieskite jo darbus, kuriuos jis daro jūsų vardu, ir neišleiskite jo širdies iš savo galingų rankų... Mano Dieve, neišleiskite jo širdies iš savo galingų rankų. Amen.

TYZENHAUZAS:

Mieloji Sofija, mišios pasibaigė, eime. Iškilmingai prasidėjo Konfederacijos akto pasirašymo šventė. Visi prisisegę tautinių spalvų kokardas: mėlyna, balta, raudona, daug ką pasakantis derinys... O mano duktė lyg deimantas šviečia pelenuose. Didžiuojuosi jumis, matau, išmokiau jus rengtis nepriekaištingai. Prie jūsų skaistaus veido labai tinka ši krepo suknelė, papuošta gyvomis rugiagėlėmis, raudonais

gvazdikais ir baltomis leukonijomis. Net jūsų piešimo mokytojas, profesorius Jonas Rustemas pavadino ją meniška.

SOFIJA:

Įdomu, ką jis pasakytų apie transparantus ant rotušės sienų? Na, pavyzdžiui, tą, kuris vaizduoja Napoleoną, nuimantį Lenkijos grandines: Lenkija pavaizduota kaip kape gulinti graži moteris, apačioje parašyta: „Keršytojas jau čia, drebėkite“.

/ Pasigirsta fragmentai iš A.Gretry operos./

TYZENHAUZAS::

Na, pažiūrėkite į tą – auksinis erelis, apsuptas žaibų, jungia Lenkijos ir Lietuvos herbus, šis man patinka... Girdite, – tai Napoleono pamėgta arija iš Gretry operos... „Kur gali būti geriau nei šeimos prieglobstyje“. Vis dėlto gerą skonį jis turi.

SOFIJA:

Tėve, ar jūs suvokiate, kas dabar dedasi? Kokia žiauri gyvenimo grimasa - apdainuojant namų šilumą eiti į ledo pragarą...

/Iškyla tos dainos trumpas fragmentas/

TYZENHAUZAS:

Basano kunigaikštis man perdavė malonią žinią: imperatorius Napoleonas pagaliau įsitikino, kad „grafas Tyzenhauzas yra geras lenkas“.

SOFIJA:

Tikriausiai, perskaitė mano apsakymą „Vanda ir Ritigeris“ iš Lenkijos istorijos. Patiko mano pagiriamosios užuominos Napoleonui. Dabar taip neberašyčiau...

TYZENHAUZAS:

Puikus kūrinys, turint galvoje, kad jį parašėte, būdama šešiolikos ar septyniolikos metų.

SOFIJA:

Grafe, ar jūs jį skaitėte?.. /sau/ Aš jį dedikavau savo motinai. Taip seniai jos nemačiau...

/Upės srovenimas/

SOFIJA:

/mintyse/ Ak, mama, norėčiau klausytis tik jūsų balso, užmiršti visas tas kariuomenes, tautas, lyg išpranašautas Šventajame Rašte: „Jie ateis iš toli, vieni iš šiaurės, kiti iš vakarų žemės, o kiti iš pietų žemės“. Reikia viską pamiršti, Sofi. Raibuliuojančios bangelės greitai skuba... Vėliau tu mane, mama, paskatinsi nieko neužmiršti. Ir aš rašysiu kaip Napoleono žvaigždė nublanko po atšiauriu Rusijos dangumi. Ar nebūtų buvęs Napoleonas laimingesnis, jei, užuot bandęs vėl ieškoti laimės karuose su Europos koalicija, būtų tapęs kilniaširdžio Aleksandro belaisviu, šis jam būtų pasiūlęs taiką garbingomis Prancūzijai sąlygomis.

TYZENHAUZAS:

Sofija, dukra... ar galiu jus sutrukdyti valandėlei? Paskui galėsite toliau rašyti. Turime rimtai pasikalbėti.

SOFIJA:

Tikriausiai jums įdomu, tėve, ką vakar per pietus man į ausį šnabždėjo Basano kunigaikštis?

TYZENHAUZAS:

Na, ką?

SOFIJA:

Esu vienintelis malonus prisiminimas iš Vilniaus.

TYZENHAUZAS:

Kunigaikštis taip sakė, nes ketina jums susukti galvą ir prikaltinti išvykti kartu. Jie nebeturi ką prarasti, tad jūs būkite atsargi. Netikėkite jų gražbylystėmis.

SOFIJA:

Taip jam pasakė pravažiuodamas Napoleonas.

TYZENHAUZAS:

/ironiškai/ Taigi, jis čia ilgai neužsibuvo. Didysis karvedys begėdiškai, slapčia paspruko, palikęs mirti išbadėjusius ir sušalusius savo karius. Jo laukia šiltas sostas Tiulri rūmuose.

/Iš gatvės girdisi dunksėjimas, šūksniai, aimanos/

SOFIJA:

Nesuprantu, Tėve, kas čia darosi ? Vakar mačiau, rodos, artėjančios Apokalipsės vaizdus: rotušės aikštėje pleška laužai, kylantys dūmų debesys, lyg audeklų uždenge dangų, šimtai, tūkstančiai besiblaškančių žmonių... Aplink vien aimanos, raudos... Naktis tarsi iš Rembranto paveikslo. O kas ten, gatvėje, nuo pat ryto dunksi?

TYZENHAUZAS:

Į karučius krauna sušalusius kūnus.

SOFIJA:

Kaip juos palaidos? Pašalas gilus. Gal degins?

TYZENHAUZAS:

Neužtektų Zakreto miško medžių...

SOFIJA:

Viešpatie, kokia žiauri užkariautojo išblėsusį šlovė! Lydima mirtininkų procesijos, skausmo ašarų, kraujo... Kas tik gyvas – bėga nuo mirties... O kur Rudolfas, kur Konstantinas?

TYZENHAUZAS:

Tavo broliai šiąnakt skubiai išvyko. Rudolfas paleido savo kuopą, Konstantinas savo vyrams liepė grįžti į šeimas ir dirbti žemę... Kova su caro armija jiems būtų pražūtinga. Aš irgi turiu pasitraukti su Lietuvos laikinosios vyriausybės nariais. Mūsų viltys atkurti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę žlugo. Lyg paskutiniai mulkiai patikėjome Napoleono pažadais, stojom prieš imperatorių Aleksandrą, šis mums bent jau žadėjo autonomiją, pavaldžią jam. Rusams dabar esame priešai. Ištroškę keršto kazokai artėja prie Vilniaus.

Visą naktį bluosto nesudėjau - svarsčiau, ką daryti... Jei išvyksiu iš Lietuvos – prarasiu visą turtą. Jei pasiliksiu Vilniuje – teks vėl keliauti į Rytus.

SOFIJA:

Ką tai reiškia?

TYZENHAUZAS:

Argi nežinote - į Sibirą. Ten jau buvau prie Pavelo I, o prie Jekaterinos II tūnojau kazematuose su karo belaisviais lenkų gvardijos karininkais. Man to užtenka. Tai va, Sofija, jums reikės gelbėti mane, savo brolius ir turtą.

SOFIJA:

Kaip, tėve? Neįsivaizduoju, ką turėčiau daryti?

TYZENHAUZAS:

Pasimatyti su Jo Didenybe ir maldauti malonės. Jei prireiks – parodyti besąlygišką nuolankumą, keliauti pas jį net į Sankt-Peterburgą.

SOFIJA:

/susijaudinusi, tramdydama verksmą/ Tėve, jūs nusprendėte mane čia palikti vieną? Vilkams sudraskyti? O jei Jis nepanorės manęs, išdaviko dukros, išdavikų sesers nė matyti? Paliks įsisiautėjusių kazokų valiai. Nežinia, kas bus rytoj: gal miestas supleškės kaip Maskva? Gal visus išžudys, ištrems į Sibirą... Gal...

TYZENHAUZAS:

Nesikarščiuokite, dukra, na, gana, nusiraminkite... Neikite į miestą. Rūmuose jūs būsite saugi.

SOFIJA:

Jokios sienos neapsaugos manęs. Jau dabar siaučia karštinė, plėšikai, vagys... Dėl duonos kąsnelio užmuša vienas kitą. Aš bijau, tėve, labai bijau...

TYZENHAUZAS:

Brangioji Sofija, man irgi nelengva - ant jūsų kortos statau viską, ką mes turime. Tačiau kitos išeities nėra - jūs turite čia pasilikti. Galų gale, pabandykite išgelbėti bent savo kraštį.

SOFIJA:

O-oh, tėve, jūs nesuvokiate, kokios aukos iš manęs reikalaujate.

/Suirutė rotušės aikštėje, pikti šūksniai: ach ty svol..., mat... gelbėkit ir pan. Aimanas ir keiksmus užgožia skanduotė: Ura, ura, ura... Pasigirsta pokylio garsai./

SOFIJA:

/su kartėliu, sau / Štai, žiūrėkite, gražioji grafitė Sofija Tyzenhauzaitė, prisiseğusi rusų imperatoriaus monogramą Napoleono panosėje, - feldmaršalas Kutuzovas didingai pristato rusų kariuomenės elitui. Mane kiaurai varsto vyrų akys, ir aš degte degu raudoniu. Tapau didvyre! Deja, tai ne vaikystės svajų Žana d'Ark. Esu lyg suakmenėjusi statula, atbukusi nuo to, ką kasdien regiu ir girdžiu.

Kokia epocha, kokia epocha! Niekas nesidomina, nemuzikuoju, nepiešiu... Karas žiaurus, - lieju savo nevirtį ir širdgėlą dienoraštyje.

/Gatvės garsai, vaikų klyksmas, raudos/

Šiandien mačiau kazokus, pardavinėjančius belaisvių vaikus. Tie maži nelaimėliai, atplėšti nuo motinos krūtis visa gerkle klykė, lyg nujausdami, kad niekad nebesusizinos, kas jie ir kokie jų tikrieji vardai.

/Liūdnas moters niūniavimas./

Priglaudžiau namuose pabėgėlių šeimą. Prancūzų kariuomenėje batsiuviu tarnavusį vyrą iš Genujos su žmona ir dvejų metuku sūneliu, jo grožis išraiškingas kaip dieviškųjų vaikų Rafaelio paveiksluose. Vakaraus tie vargšai kalba apie savo tolumo krašto šilumą, naktų grožį ir vis stebisi, kad aukso žvaigždės mėlyno aksomo danguje atsispindi Viduržemio jūroje. Jie šventai tiki - jūroje spindi žuvų akys.

/Karo orkestras groja maršą./

Baigiasi 1812 m. Gruodis nepaprastai šaltas ir žvarbus. Vilniaus miesto rotušė vėl pakeičia dekoracijas: dabar transparante pavaizduota Rusija, kertanti hidrai galvas...

/Muzika./

ALEKSANDRAS:

Miela Sofija, savo ranką pridėkite man prie širdies. Jaučiate – kaip smarkiai ji daužosi?... Esu sujaudintas, žaviuosi jūsų drąsa - nepabijojote to, prieš kurį dreba net vyrai!

SOFIJA:

Jo Didenybe, tai buvo menkutis ištikimybės jums įrodymas. Net Napoleonas pastebėjo: “Imperatorius Aleksandras labai mielas. Jis užkariavo visų jūsų širdis, ponios”.

ALEKSANDRAS:

Tikrai jis taip pasakė?

SOFIJA:

Prisiekiu. Jis sakė “Imperatorius Aleksandras labai mielas. Jis užkariavo visų jūsų širdis, ponios”.

ALEKSANDRAS:

Koki jums įspūdį padarė Napoleonas?

SOFIJA:

Na, išvaizda visai neatitiko susidarytos nuomonės apie jo genijų.

ALEKSANDRAS:

Ir aš taip manau. Ar pastebėjote, kad jo akys šviesiai pilkos ir sunku atlaikyti jo veriantį žvilgsnį?

SOFIJA:

Taip.

ALEKSANDRAS:

Didžiausias Europos karvedys negalvojo apie Lenkijos atkūrimą, žūt būt jam reikėjo karo. O aš viską dariau, kad tik jo išvengčiau, kad nereikėtų pralieti kraujo. Nenorėjau rizikuoti stodamas į kautynes, todėl traukėmės į šalies gilumą. Šeši karo mėnesiai man kainavo dešimt metų gyvenimo. Na, bet ką aš čia... Šiandien girdėjau taiklią frazę: “Napoleonas - geriausias Rusijos sąjungininkas, nes pražudė savo kariuomenę”. /vienas nusijuokia/ Sofija, visą vakarą jūs lyg nesava. Nesu “Šiaurės barbaras”, žinau, kaip elgtis su moterimis...

SOFIJA:

Man neramu dėl tėvo, brolių...

ALEKSANDRAS:

A, girdėjau apie juos... Tegu sugrižta. Daug kam galiu priekaištauti, mažai ką pagirti... Aš nesu kerštingas, pamiršiu, kas buvo. Galu gale negali pykti ant lietuvių už tai, kad jie nori išsaugoti savo tautybę..

/Sieninio laikrodžio dūžiai./

ALEKSANDRAS:

O, jau vėlu... Mane reikia išvaryti pro duris. Praradau laiko pojūtį. Seniai neturėjau tokio malonaus vakaro. Ar nesutrukdysiu jūsų, jei dar pabūsiu?

SOFIJA:

Žinoma, man didelė laimė būti kartu su jumis.

ALEKSANDRAS:

Noriu paprašyti jūsų vienos nedidelės malonės.

SOFIJA:

Kokios?

ALEKSANDRAS:

/pašnibždomis/ Pagalvokite retkarčiais apie mane.

SOFIJA:

O, kiekvieną savo gyvenimo akimirką.

/Kito sieninio laikrodžio dūžiai. Porceliano indų, stalo įrankių skambesys./

TYZENHAUZAS:

Kodėl nepatiekė pietų iš naujo servizo? Gal jums jis nepatiko?

SOFIJA:

Dar visko nespėjo išpakuoti.

TYZENHAUZAS:

Ant servizo nupiešti sąjungininkų valdovų įžengimo į Paryžių vaizdai, manau, jums, Sofija, turėtų patikti.

SOFIJA:

Tėve, papasakokite man daugiau, kas ten ir kaip viskas buvo.

TYZENHAUZAS:

Jau minėjau, kad imperatorius Aleksandras Paryžiuje buvo labai šiltai sutiktas. Ten jis pagarbiai priėmė lenkų kariuomenės likučius. Jis pažadėjo jiems tėvynę ir pasiūlė Tadu Kosciuškai vicekaraliaus titulą. Kosciuška paklausė, ar Lenkijai bus paliktos senosios sienos. Išgirdęs atsakymą “nebus paliktos”, titulo nepriėmė. Lenkų daliniai, buvę Napoleono pusėje, pasiprašė tarnauti Aleksandriui, nes jis dabar buvo jų viltis.

SOFIJA:

O kaip su jūsų Lietuvos laikinąja vyriausybe?

TYZENHAUZAS:

Aleksandras nesutiko priimti mūsų. Pasakė, kad niekad savo valstybėje negirdėjo kalbant apie tokią vyriausybę. Tačiau visiems mums leido grįžti į Lietuvą ir valdyti savo turtą.

/Pasigirsta šventės Rokiškyje garsai, dainos, juokas, šnabždesiai: kokia gera grafaitė Sofija... kokia dosni... tegu Dievas jai sveikatos nepagaili... ir pan./

SOFIJA:

/linksmai/ Grafe, kai sužinojau, kad Jo Didenybė apsaugojo mūsų turtą nuo sekvestracijos, Rokiškyje surengiau šventę. Nuėjome į bažnyčia pagarbinti Dievo ir išklausti mišių už gerą imperatorių. Pakviečiau pietų parapijos vargšus, padalinau jiems pinigų. Iškeliauk pokylį visiems žemdirbiams... Leidau tuoktis... Visi buvo labai laimingi.

TYZENHAUZAS:

/šaltai/ Valdytojas man skundėsi, kad jūs švaistėtės pinigais į visas keturias puses. Dabar tokie laikai - nežinai, kas bus rytoj... Jūs elgiatės labai neapdairiai.

SOFIJA:

Sau, grafe, neišleidau nė skatiko. Visi norėjo, kad mano “regentavimas” tęstųsi amžinai.

TYZENHAUZAS:

Toks “regentavimas” labai greit užsibaigtų...

SOFIJA:

Net jei tavo darbus lydėtų kitų dėkingumas ir palaiminimas?

TYZENHAUZAS:

Dukra, jūs nežinote jų, jiems vis būtų negana... Apskritai, ar ne per daug suteikiate sau galių? Net imperatorius Aleksandras, per generalgubernatorių paliepęs mums panaikinti baudžiavą, greit nurimo. Mes didikų susirinkime sumanėme būdą kaip išsisukti: esame pasiruošę, sakome, sekti vyresniųjų brolių rusų pavyzdžiu. Aleksandras pabūgo: nevertė nei "vyresniųjų", nei "jaunesniųjų", tad viskas liko kaip buvę.

/Muzika./

TYZENHAUZIENĖ:

Ak, mano tu brangiausia... Visą vakarą žaviuosi išgražėjusia savo dukra ir dėkoju Apvaizdai, jūsų įmotei Marikonienei.

SOFIJA:

Nesimatėme aštuonerius metus, o jūs, mama, nepasikeitėte, tokia pat rami, šilta...

TYZENHAUZIENĖ:

Atrodo, kad nebuvo išsiskyre nė dienos...

SOFIJA:

Nė valandėlės... Tai apie ką aš čia pasakojau?

TYZENHAUZIENĖ:

Sakėte, kad imperatorius Aleksandras jums kalbėjo kaip laimės žmonijai trokštantis išminčius.

SOFIJA:

Taip, atrodė, kad jis teieško būdų, kaip sugrąžinti į žemę aukso amžių, kokia puiki valdovo svajonė! Jis norėjo, kad visi mylėtų vienas kitą kaip broliai, padėtų vieni kitiems varguose ir kad laisva prekyba būtų pagrindinis visuomenės ryšys. Jo Didenybei išdrįsau pasakyti, kad jei būtų nuosekliai laikomasi tokios paprastos, kiekvienam suprantamos Evangelijos moralės, tai žmonėms nereikėtų kitų įstatymų.

TYZENHAUZIENĖ:

Sofija, ar teisingai supratau – jūs politikuodavote su imperatoriumi kaip lygus su lygiu?

SOFIJA:

Ne, aš kukliausiai prisipažindavau, kad man juokingas moterų noras kištis į diskusijas apie rimtuosius Europos reikalus. Tik vyrišką ir gilų protą turinčios moterys, kaip ponia de Stal gali sau tai leisti.

TYZENHAUZIENĖ:

Mano mieliausia Mėnulio svajotoja...

SOFIJA:

Kad jūs žinotumėte kaip jam sunku. Jį supa daugybė egoistų, kuriems nesvarbi valstybės gerovė, tik pamanykite, jie net sukūrė nepatenkintųjų partiją... Ak, grafiene, o ne, mama, kiek daug norėčiau jums papasakoti...

TYZENHAUZIENĖ:

Žinau, dukra, sunkūs jums buvo tie metai... Patyrėte tai, ko kitam nebūna skirta per visą gyvenimą. Pasiaukojote tėvui, broliams...

SOFIJA:

Aš visus žmones norėjau išgelbėti nuo pražūties!

TYZENHAUZIENĖ:

Mūsų Žana d'Ark... Naivus mano vaikeliai, laikas keičia mus, priverčia atsisakyti svajonių...

SOFIJA:

Tik ne mane! Aš labai ryškiai matau savo ateities svajonę.

TYZENHAUZIENĖ:

Kokia ji? Aš palaikydavau visas jūsų keistenybes...

SOFIJA:

Aš rašysiu! Matau ištisas kartas, laike įrėmintą mūsų istoriją...

TYZENHAUZIENĖ:

/atsidūsta/ Tai, aišku, nedėkingas užsiėmimas, bet jei tokia Dievo valia...

SOFIJA:

Man įdomu mąstyti apie žmones, jų likimus, kodėl jie myli, neapkenčia, išsiskiria...

Na, štai kad ir jūs su tėvu. Susilaukėte keturių vaikų, dviejų dukrų ir dviejų sūnų, o nesate kartu.

TYZENHAUZIENĖ:

Kodėl vyro ir moters keliai susieina, paskui išsiskiria? Nerandu atsakymo iki šiol, dukra. Tai – dar viena mūsų gyvenimo Paslaptis. Po Gimimo ir Mirties. Kartais atrodo, jog jau žinai atsakymą, bet... pasirodo, kad tai tik mirażas...

SOFIJA:

Grafas Tyzenhauzas nekalbėdavo apie jus. Nei gera, nei bloga. Motiniškai rūpindavosi mano suknelėmis, papuošalais, ragindavo dalyvauti pokyliuose...

Nors aš nemėgstu lengvabūdiško gyvenimo – nuo jo sieloje atsiveria didelė tuštuma.

/Artėja karieta, pakinkyta keturiais arkliais/

/koketiškai/ Dieve, koks jis nepakenčiamas, mūsų imperatorius, atvyksta nepranešęs...

TYZENHAUZIENĖ:

Jis žavingas, jis vienintelis, jis meilus,- taip dainuoja kunigaikštienė Radvilienė.

/Pokylių salėje skamba valso garsai. Iš pradžių kalbasi ritmiškai šokdami, vėliau lyg atitoldami vienas nuo kito/

ALEKSANDRAS:

Ar nesukliudė jums Morfėjas širyti būti parade?

SOFIJA:

Buvau.

ALEKSANDRAS:

Kaip jūs vertinate mano karius?

SOFIJA:

Milžinai, žmonės ir žirgai. O Jo Didenybė ar patenkintas rytiniu paradu?

ALEKSANDRAS:

Taip. O jūs jautėte malonumą?

SOFIJA:

Kaip lenkė būčiau jautusi malonumą, bet kaip lietuvė – jutau širdgėlą ir pavydą.

ALEKSANDRAS:

Būkite rami, reikalas sutvarkytas./pašnįdždomis/ Patikėkite manim, Lietuvoje turėsite tokius pačius dalinius, tą pačią organizaciją. Grįžusi namo iš Varšuvos jau rasite administratorius lietuvius.

SOFIJA:

Lietuviai bus tokie pat uolūs ir niekuo nenusileis lenkams. Man skaudu, jog Jo Didenybė galėjo pagalvoti, kad Varšuvoje jį myli labiau nei Lietuvoje.

ALEKSANDRAS:

Ramiau, panele Sofija, nekompromituokite manęs prieš mano žmones, juk jūs visi – tiek lenkai, tiek lietuviai, esate mano.

/Iškyla valso garsai./

SOFIJA:

/ mintyse/ O... Iš kur anksčiau niekad negirdėtos gaidelės imperatoriaus balse? Ką tai galėtų reikšti? Et, Sofi, kaip tu drįsti įtarinėti imperatorių...

- Jo Didenybė, savo tėvui, grafui Tyzenhauzui sakiau ir jums pakartosiu: gailiuosi, jog nesu vyras. Už savo lėšas būčiau parengusi pulką jums tarnauti.

ALEKSANDRAS:

Nemanykite, kad jūs nenaudinga būtybė, jūs, kaip moteris, galite padaryti dar daugiau gero. Jūsų teta kunigaikštienė Radvilienė man sakė, kad jūs atmetate visus pretendentes.

SOFIJA:

Kokius pretendentes?

ALEKSANDRAS:

Na...Paklausiu paprasčiau. Kokie jūsų planai dėl vedybų? Jūs, žinoma, turite teisę rodyti charakterį, bet ar neatsirastų koks laimingasis, kuris įtiktų. Norėčiau jus matyti laimingą ir susitvarkiusią taip, kaip esate to nusipelnusi.

SOFIJA:

Širdžiai neįsakysi...

/ mintyse/ Mielas mano angelas. Jis nežino, kad būtent jo nekaltas ir draugiškas asistavimas klaidingai įvertinamas ir atima iš manęs tą vienintelį pretendentą.

ALEKSANDRAS:

Kokia bebūtų puiki kompanija, ji anksčiau ar vėliau išsiskirsto. Turiu grįžti pas savo vaikus – kariškius.

/Muzika./

TYZENHAUZIENĖ:

Dukra, mes sunerimusios dėl jūsų.

SOFIJA:

Kas „mes“?

TYZENHAUZIENĖ:

Tavo teta, kunigaikštienė Radvilienė girdėjo įvairias kalbas apie jus. Nežinia, kuo ir tikėti. Jūs man pasakojate iki smulkmenų apie imperatorių Aleksandrą, jūsų kalbas apie politiką, tačiau tą įvykį Taujėnuose nutylite. Kodėl?

SOFIJA:

Nenorėčiau prisiminti.

TYZENHAUZIENĖ:

Kalba, kad jūs sekiojate paskui imperatorių Aleksandrą lyg šešėlis, esate jį įsimylėjusi.

SOFIJA:

/suirzusi/ Argi uždrausta mylėti savo valdovą?

TYZENHAUZIENĖ:

Bet, dukra, jei nebesuvaldai savo jausmų, jei meilė perauga pagarbą - nėra gerai.

SOFIJA:

/susijaudinusi/ Tą vakarą buvau labai pavargusi, išgėriau šlakelį vyno. Prisiminiau, koks anksčiau imperatorius buvo geras mano tėvui, broliams, man, jutau, kad jis atšalo, bandžiau išprovokuoti... tačiau... susigraudinau, jis bandė guosti, bet veltui. Paskui ponija Felicija mane ramino: "Valdykitės, dėl Dievo, jūs prarasite reputaciją, jūs negausite vyro". Vyro?! Man jo nereikia! / isteriškai juokiasi/

ALEKSANDRAS:

/nustebęs/ Panele Sofija, kas jums? Nemanau, kad būčiau jus kuo nors ižeidęs. Čia labai prišildyta, gal liepti atidaryti langus? Man nepatogu klausti, atleiskite, gal jūs turite polinkį „į tai“ ...

SOFIJA:

Man užėjo nervų priepuolis, atleiskite. /atsidūsta/

Atsitokėjusi išsigandau. Jo akyse pasirodžiau juokinga. Viena iš dviejų – arba jis pamanė, kad suvaidinau sceną jam sudominti, arba esu beviltiškai jį įsimylėjusi.

Abiem atvejais jis galėjo iš manęs tik pasišaipyti.

TYZENHAUZIENĖ:

Miela dukrele, jūs puoselėjate nerealias viltis. Imperatoriai nesiskiria su imperatorienėmis, jie turi meilužes, jas keičia kada tik panorėję, išlaiko jas ir savo nesantuokinius vaikus, ir niekas dėl to jų nesmerkia. Vieša paslaptis, kad imperatorius Aleksandras beveik oficialiai gyvena su gražuoje grafiene Naryškina, turi kelis vaikus, vieną jų – Sofiją nepaprastai myli.

SOFIJA:

Bet jis sakė, kad mane...

TYZENHAUZIENĖ:

Netikėkite jų žodžiais ir nepuoselėkite tuščių iliuzijų. Jūs mylite ne imperatorių Aleksandrą, o savo meilę jam. Jei norite jo ir savo garbingo vardo neprarasti – ištekėkite.

SOFIJA:

Nesąmonė! Neketinu savęs išsižadėti.

/mintyse/ O, Sofi, tik po daugelio metų tu supratai, kad motina buvo teisi.

/Muzika./

SOFIJA:

Eina 1818- ieji. Vasario trečioji diena Rokiškyje – saulėta, bet šalta. Medinėje, vėjo perpučiamoje Šv.Mato bažnyčioje išteku paslapčiom, be tėvų palaiminimo... Vaje, ir beprotė gi tu, Sofi – tekėti už tokio?! Vis dėlto pabūgai vienvėsi, apkalbų? Na, tegu sau būtų pliauškę į valias: imperatoriaus meilužė, pernykštė rožė...

/ Karietoje Šuazelis garsiai traukia linksmą operos ariją/

SOFIJA:

Grafė Oktavijau, prašau tyliu - galva plyšta... Juk nesam klajojančio teatro artistai.

ŠUAZELIS:

/teatrališkai, garsiai/ Negaliu atsidžiaugti, pagaliau jūs, Sofija Tyzenhauzaitė, - mano grafiene Šuazel de Gufjė! Saule nušvietėte mano gyvenimą, o po valandos va tuoj nušviesite ir mano Platelių grafystę.

SOFIJA:

/nuolaidžiai/ Na, kam ta egzaltacija? Mielas grafe, suprantu jūsų džiaugsmą – Prancūzijoje atgavote tėvoninius dvarus, vynuogynai gerai užderėjo, iš skolų beveik ištraukėte Platelius. Tačiau neužsimirškite – visa tai išlaikyti prireiks daug pastangų.

ŠUAZELIS:

Dėl jūsų viskam pasiryžęs!..

SOFIJA:

Juk žinote, mano turtai ne per didžiausi. Beje, mūsų krašte vis dar nesibaigia bajorų ir valstiečių neramumai, nežinia, į ką gali išvirsti...

ŠUAZELIS:

Grafiene Sofija, dėl nieko nesijaudinkite. Pasitikėkite manim, juk aš jums pažadėjau – meilę, vyrišką ir tėvišką globą, vardą, šlovę... Viską turėsite, ko tik panorėsite iš savo kilmingo ir garsaus vyro. Jūs rašysite savo malonumui, puošitės deimantais, keliausite, kur panorėsite.

SOFIJA:

Kažin, ar vertins kas rimtai istorines knygas, parašytas moters?

ŠUAZELIS:

Kur prapuolė jūsų drąsa ir ryžtas, grafiene? Dabar kiti laikai. Ne jūs pirma rašysite. Štai išgarsėjo O... Osen ....kaip ją...

SOFIJA:

Džeinė Ostin.

ŠUAZELIS:

Na, taip, Ostin . Iš rašymo ji net pelną gauna.

SOFIJA:

Ji rašo apie tai, ką gyvenime mato, ką gerai žino ir patyrė. Istoriniame veikale iš daugybės įvairių kruopelyčių dėlioji praeitį, ką įsivaizduoji buvus, o gal visai net nebuvus. Laikas keičia viską: mūsų kūną, protą, jausmus. Na, jei vakar būčiau žinojusi, kas bus šiandien, gal būčiau daug ką dariusi kitaip.

ŠUAZELIS:

Filosofuojate, grafiene. Žadėjau - tesėsiu: jūsų knygas leisime Prancūzijoje didžiuliais tiražais, jas skaitys Varšuvoje, Vilniuje, Plateliuose, iš prancūzų versime į kitas kalbas, jas skaitys visa Europa! Ko jūs staiga nuliūdote?

SOFIJA:

Ne, susimąsčiau...

ŠUAZELIS:

Leiskite paklausti, apie ką? Gal vėl prisimenate ...

SOFIJA:

Ne, ne apie Jį... Pastaruoju metu dažnai galvoju apie karalienę Barbarą.

ŠUAZELIS:

Barbarą? Kokį? Juk sakėte rašote apie jaunąją kreolę, lenkus Domingo saloje...

SOFIJA:

Bet vis dažniau galvoju apie ją. Noriu įsivaizduoti, kaip Barbora Radvilaitė ilgai niekinta, šmeižta sulaukė savo triumfo valandos.

/mintyse/ Karaliaus Žygimanto Augusto meilė ir glamonės išskėlė ją į karalienės sostą. Ar tu, Barbora, tuomet buvai laiminga? Išdidžiai žvelgei iš aukšto sosto ir jau žinojai – kitai karūnai tave Dangiškasis Viešpats kviečia. Tu tyliai meldeisi: Tėve mūsų, žemiškąjį skeptrą dangiškąja palme pakeisk, mylimą mano vyrą, kai gedės nuramink... Tėve mūsų, nuramink ilgesio gėlą ir padėk susitaikyti su tuo, kas neišvengiama... Ir

Tu, Sofi, melskis. Tėve mūsų, nuramink ilgesio gėlą ir padėk susitaikyti su tuo, kas neišvengiama.

/Muzika. Iš tomos pasigirsta Aleksandro balsas./

ALEKSANDRAS:

Ponia, esu be galo laimingas galėdamas Jums raštu perduoti nuoširdžią padėką už žavingą laišką, kurį ką tik gavau iš Jūsų, - jis man sukėlė didelį pasitenkinimą. Labai Jus vertinu, tad mano linkėjimai Jums laimės vedybų proga buvo labai natūralūs. Vėl drįstu juos pakartoti šiame laiške, taip pat linkiu geros būsimos kelionės. Te dieviškoji Apvaizda veda Jus ir globoja visada. Teikitės paskirti man vietale savo atsiminimuose ir tikėkite, kad labai to trokštu, priimkite žodžius, liudijančius mano pagarbų prisirišimą. Aleksandras.

/Į Platelių dvaro kiemą įvažiuoja karieta. Sustoja. Pasigirsta Šuazelio šūksniai./

ŠUAZELIS:

/linksmai/ Aš lipu iš karios! Kas palaikys mane už rankos – tas gaus kelis muštinius pinigus! Kodėl mano brangiausioji žmonelė nepasitinka?

SOFIJA:

/atleidžiai/ Na, vėl prasidės žemės drebėjimas Plateliuose. Su grafu Oktavijumi nuobodžiauti netenka

ŠUAZELIS:

Štai ir aš, mieloji! Laukiate manęs, nepakeldama akių nuo savo raštų. Dabar bent valandėlę paskirkite ir man.

SOFIJA:

Jūs žinote – nemėgstu, kai mane rašančią blaško.

ŠUAZELIS:

/skubėdamas, veldamas frazes/ Gink, Dieve, jums netrukdysiu. Pasakėte ir šventa. Aiškinausi, kaip ten su Varšuvos cukraus fabriku, na, ir tomis paskolomis, et, finansinėmis ataskaitomis. Pasirodo, viskas labiau supainiota, sumazgyta, negu maniau. Kuo daugiau aiškinuosi, kaip jūs sakote, tuo daugiau painiavos. Kreditoriams buvau davęs žodį, kad padengsiu tuos išsiskolinimus, o jie, nepatikėję mano - jūs tik pamanykite, mano, garsios, kilmingos prancūzų giminės palikuonio garbės žodžiu – viską padarė atvirksčiai: „Mums reikėjo garantijos!“ Juk mano garbės žodis – tai ir yra garantija, gyvas pinigas! O jie? Ką jie sau galvoja...

SOFIJA:

Tą ir galvoja, ką mato... Mato jus, grafe, garsų aristokratą, kasdien vilkintį fraku, pažiūrėkite – dabar jau visą dėmėtą, amžinai susivėlusį, prieštaraujantį patį sau... Juk kai grafas Šuazelis sako „taip“, tai reiškia „ne taip“...

ŠUAZELIS:

/nustebęs/ Mieloji mano grafiene, tai suprantama, tai reiškia „beveik“...

SOFIJA:

Jūs su jais pietavote?

ŠUAZELIS:

Pavaišinau juos. Su kreditoriais aš moku apsieiti.

SOFIJA:

/nusijuokia/ Tik ne prie pietų stalo. Įsivaizduoju, kaip jie paširpo, kai jūs visais dešimčia pirštų laužėte duoną, pyragus, o po to jie turėjo valgyti...

ŠUAZELIS:

Iš pradžių dėl tų finansų viskas buvo aišku, bet dabar...

SOFIJA:

Grafe Oktavijau, jūs, pasiūstas į priešų stovyklą, sukeltumėte ten tokią sumaištį, kad jie už rankučių susikibę paliktų kovos lauką. Po kelių dienų aš važiuoju į Varšuvą pas motiną. Pabandysiu sutvarkyti ir tuos supainiotus reikalus, iki Švento Jurgio turime atsiskaityti su kreditoriais.

ŠUAZELIS:

Į Varšuvą atvyks ir imperatorius Aleksandras?

SOFIJA:

Nežinau.

ŠUAZELIS:

Jis tikriausiai lankysis pas jūsų motiną ir tetą – kunigaikštienę Radvilienę.

SOFIJA:

Taip būdavo įprasta iki šiol.

ŠUAZELIS:

Su juo susitikti važiuojate net į Varšuvą, o su manimi vengiate bendrauti, užmirštate, kad turite vyrą...

SOFIJA:

Kaip čia jus, grafe Oktavijau, užmirši, sukinėjatės aplink kiauras dienas, trukdote rašyti, šnarpščiojate lyg mažas vaikas.

ŠUAZELIS:

Jūs mane prisimenate, kai norite pakalbėti apie Jo Didenybę, kaip jis atrodė paauglystėje ir vėliau, kai įsimylėjo savo būsimą žmoną...

SOFIJA:

Pavyduliaujate, grafe, ir bandote mano kantrybę. Šį rudenį baigsiu rašyti romaną – tuomet važiuosime į Prancūziją, į Eperne dvarą.

/Karinis orkestras groja melancholišką melodiją./

SOFIJA:

1824 metų viduvasaris Peterburge. Naktimis šviesu kaip dieną. Kas vakarą, dešimtą valandą, einant imperatoriui Aleksandrui miegoti, karinis orkestras jam groja šią melodiją. Jo Didenybės nebeatpažistu: akys prigese, nebesišypso taip žaviai, kaip anksčiau. Jis persirgo sunkią ligą rožę, dėl kurios jam vos neamputavo kojos, neseniai palaidojo mylimiausią žmogų - vienturtę, nesantuokinę dukterį, šešiolikmetę Sofiją Naryškiną.

ALEKSANDRAS:

Tai man bausmė už visus mano paklydimus. Mano širdis kenčia, ir mano skausmas toks aštrus, nes negaliu jo numalšinti.

SOFIJA:

/mintyse/ Peterburge jis visai kitas žmogus, lyg svetimas. Kas gali jį suprasti? Tik angelas. Tas angelas – Jelizaveta, jo žmona. Ji verkia kartu su vargšu tėvu, nes Sofiją mylėjo kaip savo dukrą. Jos ašaros, tarsi dangiškoji rasa turėtų atgaivinti sutuoktinių širdis, kad pagaliau, nors ir vėlai, jie galėtų susitaikyti. Deja, deja... Jų abiejų dienos jau buvo suskaitytos...

/Parko garsai./

ALEKSANDRAS:

/be emocijų/ Ar dažnai einate pasivaikščioti, grafiene Sofija?

SOFIJA:

Kiekvieną vakarą, jūsų parkas stebuklingas.

ALEKSANDRAS:

/liūdnai nusijuokia/ Tai mažasis Aleksandras mane pavadino „didžiu kariu“? Didžiu...

SOFIJA:

Taip jūs jam atrodote, jis turi savo nuomonę. Rudenį jam sueis treji. Vakar parke mano draugai Jo Didenybės krikštasūniui pasakė, kad jo krikštatėvis yra gražus, o sūnus pridūrė: „Ir geras“.

ALEKSANDRAS:

Vaiko žodžiai teisingesni. Aš jau nebe gražus, tik geras... Kaip jūs, grafiene, įsikūrėte? Gal ko trūksta?

SOFIJA:

Ačiū už rūpestį, mums visko gana. Rytoj atvyks ir grafas Šuazelis.

ALEKSANDRAS:

Gal jums čia bus maža vietos? Galite persikelti į Peterhofą.

SOFIJA:

Ne, mums ir čia gerai.

ALEKSANDRAS:

Kaip grafo Šuazelio piniginiai reikalai? Girdėjau, turite sunkumų.

SOFIJA:

Savo turtą kaip garantiją užstačiau vyro kreditoriams. Mums reikėtų gauti paskolą imperatoriškajame banke. Norint gauti ją didesnę, reikia jūsų malonės.

ALEKSANDRAS:

Vadinasi, jūsų vyras neturi nieko, o ir jūs pati ne ką daugiau. Viską man, grafiene Sofija, surašykite, ko jums reikia. Aš pasirūpinsiu jumis. Įsitikinsite, kad tai nėra tušti žodžiai.

/Muzika./

SOFIJA:

/mintyse/ Daugiau imperatoriaus Aleksandro nebemačiau. Kitų metų žiemą, kai būsiu Prancūzijoje, mažoje kaimo pilaitėje netoli Eperne, tarsi žaibas iš giedro dangaus visoje Europoje trenks žinia: Taganroge netikėtai, gana paslaptinomis aplinkybėmis mirė imperatorius Aleksandras. Apvaizda pasiėmė jį iš meilės, tarsi norėdama sukliudyti gėdingą sąmokslą, kuriam šis angelas nebūtų pasipriešinęs kaip į skerdyklą vedamas avinėlis.

Imperatorius Aleksandras mirė, ir man belieka padėti plunksną.

/Muzika. Važiuojančios kariatės garsai./

SOFIJA:

/kiek pavargęs, tačiau vis dar žvalus balsas/ Eina 1862 – ieji. Pagaliau Paryžiuje išleidau savo „Reminiscencijas“.

ALEKSANDRAS /sūnus/:

Kurioms paskyrėte beveik pusę amžiaus. Ar viską aprašėte, mama, ką norėjote?

SOFIJA:

Atrodo viską, sūnau, bet... bet nežinau...

ALEKSANDRAS/sūnus/:

Kas jus neramina? Jūs esate atvira, nuoširdi, tokia ir jūsų knyga.

SOFIJA:

Taip, atvirai rašiau apie tai, ką patyriau, jčiau, išmaščiau... Gal ką ir nutylėjau - nenorėjau meluoti. Kiekvieno žmogaus gyvenimas turi paslapčių, sūnau.

ALEKSANDRAS/sūnus/:

Pagaliau! Grįžtame į Platelius! Kaip jūs, mama, sakote: “kur duona gardesnė už geriausią prancūzišką šampaną”!

/Muzika./

BALSAS:

Pirmoji istorinės Lietuvos rašytoja, rašiusi prancūzų kalba, Sofija Tyzenhauzaitė-Šuazel de Gufjė mirė, sulaukusi 88 metų Nicoje.

Literatūros tyrinėtojams žinomi penki jos istoriniai romanai, viena istorinė apybraiža ir memuarai “Reminiscencijos”.

Apie imperatorių Aleksandrą, pramintą “paslaptinguoju sfinksu” sklendo legendos.

Viena jų, neva jis, pasivadinęs vienuoliu Fiodoru Kuzmičiumi, ilgai klajojo po Sibirą.

Paslaptis neįminta ir XX a. pradžioje, kai buvo atidengtas jo sarkofagas – čia palaikų nerasta. Istorikai teigia, kad jis turėjo vienuolika nesantuokinių vaikų.

/Muzika. Titrai. Dėkojame... /